

“Kutadgu Bilig” ve “Prens” Eserleri Bağlamında Yusuf Has Hacib İle Machiavelli'nin Siyasetname Anlayışının İncelenmesi

Ömer Faruk KARAMAN¹

Öz

Siyasetnameler devleti yöneten kişilere, devlet yönetimi, siyaset üretme, toplumsal refah gibi konularda tavsiyelerde bulunmak amacıyla ortaya koyulan edebi eserlerdir. Tür olarak bir siyasetname niteliği taşıyan Kutadgu Bilig, Türk-İslam edebi eserlerinin ilkleri arasında sayılmaktadır. Batılı anlamda en önemli siyasetnamelerden biri sayılan Prens adlı eserinde Machiavelli, gücün doğası hakkında tavsiyeler vermiş, iktidarı elinde bulunduran kişiye devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği hususunda bilgiler sunmuştur. Kutadgu Bilig’de ise devlet yönetimi ile birlikte, kişisel ve sosyolojik meseleler üzerine de durulmuştur. Yusuf Has Hacib’e göre hükümdar adil, hoşgörölü, ahlaklı, yol gösterici, akli ve bilgiyi üstün tutan bilge kişidir. Machiavelli’nin Prens’i ise daha çok güç odaklıdır ve güç için bazen ahlak dışı eylemlerde bulunabilmesi dahi kabul edilebilir. Yusuf Has Hacib hükümdarın otoritesinin kanunlarla sınırlandırılması gerektiği, kendisinin de kanunlara riayet etmesi gerektiğini, devlet kurumlarında liyakatin esas olduğunu, adaletin yönetimde en önemli unsurlardan biri olduğunu ve yöneticilerin her zaman rasyonel bir şekilde işlerini yürütmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Machiavelli’ye göre iktidar her şeye rağmen korunmalıdır ve bunun için güç şarttır. Bu çalışmada Doğu ve Batı perspektifini yansıtan siyasetname niteliğindeki bu iki eser analiz edilecek ve kıyaslanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Prens, Yusuf Has Hacib, Machiavelli, Siyasetname

Investigation of the Political Treatise Understanding of Yusuf Has Hacib and Machiavelli in the Context of "Kutadgu Bilig" and "Prince" Works

Abstract

Political books are literary works written in order to advise people who govern the state on issues such as state administration, politics and social welfare. As a political treatise, ‘Kutadgu Bilig’ is one of the first Turkic-Islamic literary works. In one of the most important western political treatises, Prince, Machiavelli advised about the nature of power and provided information to the statesman on how he ought to rule. In Kutadgu Bilig, on the other hand, along with state administration, personal and sociological issues were also emphasized. According to Yusuf Has Hacib, the ruler is just, tolerant, moral, guiding, and wise person who keeps intelligence and knowledge superior. In contrast, Machiavelli put much more emphasis on power, and moreover, he found admissable to do action without moral to gain power in his 'Prince'. Yusuf Has Hacib argues that laws should limit the powers of the ruler, rulers should comply with the laws, merit ought to be the determinant factor in the state institutions, justice is one of the most important factor in administration, and the rulers should always be rational in their occupations. According to Machiavelli, power is essential in order to remain in the saddle no matter how. In this study, these works as two political treatises discussed, reflecting Eastern and Western perspectives, will be analyzed and compared.

Key Words: Kutadgu Bilig, Prince, Yusuf Has Hacib, Machiavelli, Political treatise

Atıf İçin / Please Cite As:

Karaman, Ö. F. (2020). “Kutadgu Bilig” ve “Prens” eserleri bağlamında Yusuf Has Hacib İle Machiavelli'nin siyasetname anlayışının incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4), 2683-2692.

Geliş Tarihi / Received Date: 30.04.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 13.07.2020

¹ Araştırma Görevlisi, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, omer.karaman@manas.edu.kg
Doktora Öğrencisi, T.C. İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, omer_faruk_k@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-0353-9805

Giriş

İslam inancına göre Allah katında Arap olanın olmayandan inanç ve ibadet dışında hiçbir üstünlüğünün olmadığı sayılmaktadır. Fakat Emeviler döneminde uygulanan asabiyyet denilen kendi kavminden, dininden, vatanından vb. olanları kayırma politikalarına tepki olarak şüubiyeye adı verilen bir çeşit ulusalcılık akımı ortaya çıkmaya başladı. Bu akım İslam birliğine olumsuz etkide bulunsa da Arap dil ve kültürünün dışındaki diğer dil ve medeniyetlerin önem kazanmasına da imkân hazırlamıştır. Firdevsi, Kaşgarlı Mahmut, Yusuf Has Hacib gibi önemli yazarların ortaya koydukları eserleri ile Fars ve Türk dillerine yapmaya çalıştığı katkılar da bu akımın bir sonucu olarak görülebilmektedir (Eker, 2006, s. 193).

İslamiyet’i kabul eden ilk Türk hükümdar sayılan Satuk Buğra Han, İslamiyet’i daha çocukken Karahanlılara sığınan Sasani hanedanından Nasr aracılığı ile öğrendiği bilinmektedir. Birçok Türk topluluğu yine aynı dönemde Müslümanlığı tercih etmeye başlamıştır. Satuk 25 yaşlarında Kaşgar şehrini ele geçirerek Buğra Han unvanını kazanmıştır. Batıda ise Balasagun şehrine kadar ilerlemiş ve bu şehri ikinci bir idari merkez haline getirmiştir. Kendisi 955 yılında ölünce yerine geçen oğulları devletin sınırlarını genişletmeye devam ettiler. Samanoğulları Devletinin zayıflamaya başladığı dönemde Karahanlılar güç kazanmaya devam etmiş, Kaşgar ve Balasagun kentleri dışında Batıda Semerkant da önemli idare merkezi haline gelmiştir. Karahanlı hükümdarı İlig Nasr 999 yılında Buhara’yı işgal ederek Samani hanedan üyelerini tutuklattı. Böylece Samani devleti kendiliğinden dağılmış oldu ve Karahanlıların Batıya olan yayılımı devam etti. Söz konusu bölgedeki Türklerin İslamiyet’i kabul etmesi de buna paralel olarak artış göstermeye başladı. Fakat bölgedeki diğer bir güç olan Gazneliler ile de mücadeleler yaşandı. Nihayetinde devlet Doğu ve Batı Karahanlılar olarak ikiye ayrıldı. Son olarak Harzemşahların Maverünnahr’ın tamamını kontrol altına almasıyla birlikte Karahanlı Devleti tamamen yok oldu (Yavuz, 2007, s. 138-142).

Yusuf Has Hacib’in, Doğu Karahanlı Devleti’nde Hasan b. Arslan ile onun babası olan Buğra Tigin Süleyman Arslan dönemlerinde yaşadığı bilinmektedir. Hasan Han döneminde Doğu Türkistan’daki Müslüman kentler ile Balasagun ve Taraz bölgeleri kontrol altına alınmış ve buralarda huzurlu bir ortam tesis edilmiştir. Bu dönemlerde Batıda yaşanan Gazneli, Selçuklu ve Karahanlı arasındaki mücadeleler neticesinde devrin önemli alimleri Kaşgar’a göç etmeye başlamışlardır. Söz konusu bilginler sayesinde Kaşgar’da birçok önemli eser yazıldı. Kaşgarlı Mahmud’un Bağdat’taki halife Muktedi’ye sunmak için kaleme aldığı Divan-ı Lügat-it Türk de bunlardan birisidir (Yavuz, 2007, s. 143).

Yusuf Has Hacib, Türk-İslam dünyasının bilinen Türkçe eser ortaya koymuş ilk sosyoloğu ve ilk siyaset kuramcısı olduğu söylenebilir. Yusuf, Kutadgu Bilig eserini didaktik, mesnevi tarzında kaleme almış ve bir siyasetname olarak dönemin hükümdarına sunmuştur. Tarihçi Hammer tarafından İstanbul’da 18. Yüzyılın sonlarında Uygurca yazılı nüshası Viyana’ya götürülen Kutadgu Bilig, bilim dünyasında ilk olarak Journal Asiatique dergisinde yayımlanan makale aracılığıyla bilinmeye başlamıştır. Birçok dile çevrilen eserin incelenmesi günümüze kadar süregelmiştir (Eker, 2006, s. 194).

Yusuf, bu eseri kaleme ela aldığı dönemde dönemin ünlü Arap ve Fars siyasetnamelerden örnek almadığı eserin üslubundan belli olmaktadır. Dolayısıyla bu eser özgün bir manzum siyasetname olarak günümüze gelmiştir. Bunun yanı sıra Kutadgu Bilig’de var olan bilgiler Hint – İran geleneklerinde bulunan hususlar ile benzerlik göstermektedir. Zira bu hususlar o dönemde tüm insanlığa mal olmuş bilgilerdir. Bu nedenle Kutadgu Bilig’de farklı kültürlerden izlere rastlamak mümkün olabilmektedir (Adalıoğlu, 2013, s. 242).

Balasagunlu Yusuf, bir gulam olarak küçük yaşlarda saraya yerleşti ve iyi bir eğitimden geçti. O dönemde yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik bunalım içinde Kuz Ordu yöneticisi Arslan Han Süleyman’ın oğlu Eyyüb adına eserini yazmaya başladı. Fakat Kuz Ordu’nun Batı Karahanlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından Kaşgar’a göç eden Yusuf eserini tamamlayarak himayesinde bulunduğu Tabgaç Hasan Han’a sundu. Hasan Han da bundan dolayı o dönemde İslam dünyasında hükümdarların bir çeşit danışma veya halkın dilek ve isteklerini hükümdara ileten makam sayılan “has haciblik veya hacibü-l hüccaclık” makamına getirdi. Böylece Balasagunlu Yusuf, Has Hacib unvanını hak etmiş oldu (Huncan, 2016, s. 119).

Bu çalışmada, bir siyasetname özelliği taşıyan Kutadgu Bilig’in içerdiği siyaset felsefesi tartışılarak, Batı kültürü ışığında Niccolo Machiavelli tarafından kaleme alınan Prens ile karşılaştırma yapılmıştır. Böylece Doğu-Batı bakış açısında siyasetin nasıl yürütülmesi ve devletin nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda hükümdarlara sunulan öneriler incelenmiş ve iki kültür arasındaki farklar saptanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda makalenin hipotezleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Türk-İslam dünyasının ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi, ilmi alanda yükselişe geçtiği dönemde ortaya koyulan siyasetname özelliğindeki Kutadgu Bilig’de devlet yönetimi konusunda yöneticilere erdemli ve adaletli olma, halkın isteklerine kayıtsız kalmama, dini hassasiyetlere riayet etme gibi tavsiyelerde bulunulmuş, dolayısıyla dönemin şartları doğrultusunda idealist bir yaklaşım benimsenmiştir.
2. Orta Çağ Avrupa’sının yaşamış olduğu ekonomik ve sosyal çöküntü, feodalizmin güç kazanması, kilise dogmalarının siyasal ve sosyal yaşamı fazlasıyla etkilemesi gibi şartların değişerek Rönesans döneminin başlaması ile değişime uğrayan siyasi hayat dikkate alındığında Prens eserinde yöneticiye otoritesini güçlü tutmak amacıyla gerektiğinde erdem dışı davranışlarda bulunabileceği ve dolayısıyla dönemsel şartlar doğrultusunda realist bir bakış açısına sahip olması gerektiği savunulmuştur.

Araştırma soruları ise şu şekilde belirlenmiştir:

1. Kutadgu Bilig’de devlet yönetimi konusu ele alınırken dönemsel şartlar önemli olmuş mudur?
2. Machiavelli Prens eserini kaleme alırken yaşadığı dönemin şartlarından etkilenmiş midir?
3. İki eserde devlet yöneticilerine verilen tavsiyelerde ön plana çıkan farklılıklar ve benzerlikler nelerdir?
4. Doğu ve Batı bakış açısı ile yazılan siyasetnamelerin temel özellikleri nelerdir?
5. Yusuf Has Hacib ile Machiavelli’yi siyasi ahlak konusunda birbirinden ayıran düşünceleri nelerdir?

Kutadgu Bilig ve Siyasetname Özelliği

İslam’ı tercih eden ilk Türk Devleti olarak kabul edilen Karahanlıların hükümdarı Tabgaç Buğra Han’a sunulmak üzere Balasagunlu Yusuf tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig, siyasetname özelliği taşımasıyla birlikte ‘kutlu/mutlu olma bilgisi’ anlamına gelen adından da anlaşılacağı gibi sosyolojik bir eser olarak da kabul edilebilmektedir. Zira bu eserde yazar insanlığa her iki dünyada da mutlu kılacak bilgiler ve tavsiyeler sunmaktadır. Ayrıca yazarın “Has Haciblik” unvanı almasını sağlayan bu eserinde yazıldığı dönemin öncesi işlenerek, mevcut durumdan ziyade olması gereken düzenden söz edilmiştir (Usta, 2014, s. 202). Mesnevi biçiminde kaleme alınan bu eser 6645 beyitten oluşmakla birlikte Şehname vezniyle yazılması da İran edebiyatından etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca yazar tarafından esere eklenen dörtlükler yapı itibariyle İslam öncesi Türk şiir geleneğinin etkilerini de ortaya koymaktadır. Dönemin Türkçesi olan Hakaniye lehçesi ile yazılan Arapça ve Farsça kelimelere de rastlanmaktadır. Eserin ilk nüshası Herat’ta 15. Yüzyılda bulunmuş, ilk baskısı da Radloff tarafından 1900 yılında yapılmıştır (Ünal ve Uysal, 2018, s. 255-256).

Kutadgu Bilig’in kelime anlamı günümüzde daha çok “mutluluk veren bilgi” olarak bilinmektedir. Fakat sön dönemlerde yapılan etimolojik ve semantik çalışmalar sonucunda “kut” sözcüğünün eksik çevrildiği saptanmıştır. Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Divan-ı Lügat-it Türk’te bu sözcüğe devlet yani siyasal iktidar anlamları yüklenmiştir. Dolayısıyla Kutadgu Bilig’e de “Devlet yönetme bilgisi” ya da “İktidara ulaştıran bilgi” anlamı yüklemek yanlış olmayacaktır (Adalıoğlu, 2013, s. 245).

İslami bakış açısı ile yazılan siyasetnamelerde olduğu gibi Kutadgu Bilig’de de Allah’a hamd, peygambere ve ardından hükümdara metihler yapılarak giriş bölümü oluşturulmuştur. Dolayısıyla eserin başında yer alan mukaddimeden sonra “Tanrı Azze ve Cellenin medhini söyler”, “Peygamber aleyhi’s-selamın medhini söyler”, “Dört sahabelerin medhini söyler”, “Parlak bahar mevsimini ve Ulu Buğra Han’ın medhini söyler” başlıkları ile yazılan beyitler aracılığı ile giriş bölümü tamamlanmıştır. Kutadgu Bilig’de bu yönüyle diğer İslami bakış ile hazırlanan siyasetnamelere benzerlik göstermektedir (Adalıoğlu, 2013, s. 248).

Kutadgu Bilig’in sosyal, siyasal, dini ve felsefi açıdan rehberlik edebilecek bir eser olduğu söylenebilir. Bu açıdan dönemin “Prensler Aynası (Mirror of Princes)” kapsamında ele alınabilir. Yusuf, vermek istediği mesajı dört farklı karakteri eserinde sembolize ederek ifade etmiştir (Eglar ve Magnarella, 1971, s. 233). Kutadgu Bilig’in üzerine inşa edildiği dört ilke adalet, devlet, akıl ve akıbet / kanaattır. Dankoff, eserdeki kahramanları ve onların sembolize ettikleri ilkeleri aşağıdaki gibi şemalaştırmıştır (Eker, 2006, s. 196):

Tablo 1. Kutadgu Bilig’de Karakterler ve İşlevleri

Adı	Görevi / Meziyeti	İlkesi / Temsili
Kün Togdı (Gün Doğdu)	Hükümdar	Adalet
Ay Toldı (Ay Doldu)	Vezir	Devlet
Ögdülmiş (Övülmüş)	Bilge	Akıl / Mantık
Odgurmuş (Uyanmış)	Sofu	Akabet / Kanaat

Bu dört karakter aşağıda belirtildiği gibi sembolize edilerek eserin oluşumunda temel rol oynamışlardır (Duishenbieva, 2016, s. 117):

1. Kün Togdı (Gün Doğdu): Adaleti temsil eder. İktidarın akıl ve mantık ışığında hareket etmesi ve adaletli davranması ilkelerinin sembolüdür.
2. Ay Toldı (Ay Doldu): Refahın ve huzurun simgesidir. Devlet yönetimine uğur ve başarı getiren vezirin adıdır.
3. Ögdülmiş (Övülmüş): Bilgeliliğin sembolüdür. İyi kötü olandan nasıl ayırt edileceğini öğreten bilge kişinin adıdır.
4. Odgurmuş (Uyanmış): Kanaat etme ve sabrın sembolüdür. Ne ile ne kadar mutlu olunabilmeyi öğreten ve nasihatlerde bulunan sofı kişinin adını teşkil eder.

Kutadgu Bilig’de temsili olarak hükümdarlık verilen Gün Doğdu karakteri eserde adaletin timsalidir. Hükümdar birçok unvana sahip olsa da genel itibarıyla kendisine “Bey” diye hitap edilmektedir. Bu hükümdar adil bir biçimde yasa koyar, kendisi hak ve hukuk üzerine halkına adanmış bir yöneticidir. Fakat herhangi bir yardımcısı bulunmamakta ve ülkeyi tek başına yönetmektedir. Fakat devlet işlerini icra için yanına yardımcıları aramaktadır. Tüm halkı için çalıştığı ve halkın her kesiminin ondan faydalandığı bilindiği için adını Güneşten almaktadır. O Güneşin parlaklığı herkes için eşit bir şekilde yayıldığı için eşitlik esasını temsil etmiştir. Dolayısıyla Gün Doğdu’nun kanunlarının geçerli olduğu her ülkede düzen ve adalet söz konusudur (Büyükbaş ve Vargün, 2016, s. 29-30).

Kutadgu Bilig’de en önemli hususlardan biri halk arasında ayırım yapmadan herkese eşit şekilde davranmayı öğütleyen bir yöneten ve yönetilen ilişkisinin bulunmasıdır. Yönetenlere göre, devletin itibarının korunabilmesi için vatandaşlar arasında ayrımcılık yapılmaması şarttır. Bu şekilde yönetilen halk da gerektiği takdirde devletin bekasını korumak için elinden geleni yapacak, devletin hak ve çıkarlarını savunmaya devam edecektir. Devletin bu görevi yerine getirememesi durumunda ise varlığını koruması güç hale düşecek ve meşruiyet sorunu yaşamaya başlayacaktır (Özmen, 2014, s. 56).

Vatandaşlara eşit muamele ile ilgili Gün Doğdu’nun veziri Ay Doldu Kutadgu Bilig’de “Ben işleri doğruluk ile hallederim; insanları, bey veya kul olarak ayırmam” (Has Hacib, 1959, s. 69) şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca Gün Doğdu “İster oğlum ister yakınım veya hısımlım olsun; İster yolcu, geçici, ister misafir olsun, Kanun karşısında benim için bunların hepsi birdir; Hüküm verirken, hiçbirini beni farklı bulmaz. Bu beyliğin temeli doğruluktur; Beyler doğru olursa, dünya huzura kavuşur” (Has Hacib, 1959, s. 70) ifadeleri ile yine adaletli ve halk arasında ayırım yapmayan bir hükümdar modeli çizmiştir. Bununla birlikte devlet yöneticilerinin halkı ilgilendiren meselelerle ilgili alınan kararların herkes için geçerli olması sosyal düzen açısından büyük önem arz etmektedir. Bu konuyu da yine eserin 828. Beytinde “Hareketim ve sözüm bütün halk için aynıdır” ifadesi desteklemektedir. Yusuf Has Hacib’e göre devleti yönetme yetkisi hükümdara emanet olarak verilmiştir ve bu emanet her alanda adalet ve doğruluk üzerine muhafaza edilebilmektedir (Özmen, 2014, s. 56).

Kutadgu Bilig hakkında bazı kaynaklarda teokratik bir yönetim anlayışının savunulduğu belirtilse de Yusuf Has Hacib eserinde ermiş bir kişiliğin devlet yönetiminde bulunmaması gerektiğini ve yine aynı şekilde devlet yönetiminde bulunan kimselerin ermiş gibi davranmaması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre din adamının yaşantısı devlet yönetimindeki kişilerin yaşantısından farklıdır. Ona göre hem din işleri hem de devlet işleri büyük öneme sahip olsa da ikisinin bir arada yürütülemeyeceği eserdeki Odgurmuş ile Ögdülmiş arasında geçen konuşmalardan çıkarım yapılabilir. Dolayısıyla Yusuf Has Hacib, devlet adamı etiği ile din adamı etiğini ayırarak eserinde iki farklı yol çizmiştir (Doğan, 2016, s. 128-129).

Yusuf Has Hacib, eserinde bir hükümdarın ilk başta sahip olması gereken vasfın akıllı ve bilgili olmasını bildirmiştir. Çünkü ona göre bu meziyetler insanı hem dünyada hem de ahirette mutluluğa götürebilmektedir. Bununla birlikte uzun süreli ve huzurlu bir hükümdarlık süreci de adil ve doğru olmaktan geçer. Aynı zamanda bu erdemler devleti de uzun süre ayakta tutabilecek, halkına da refah ve mutluluk getirecektir. Yalnızca adaletli olmanın yetmeyeceği, bununla beraber adaletin en kısa sürede tesis edilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Ona göre insan yumuşak huylu olmalıdır. Zira hiddet ve öfke insanı

felakete sürükler. Hiddet insanın sahip olduğu bilgiyi doğru bir şekilde kullanmamasına neden olur ve insanı kabalaştırır. Toplum için uyum isteniyorsa sakin ve yumuşak huylu olmak elzendir. Dolayısıyla insan her daim sakin bir şekilde aklını ve bilgisini kullanarak hareket etmelidir. Konuyla ilgili Yusuf Has Hacib eserinde şu şekilde bildirir (Ünal ve Uysal, 2018, s. 259-260):

Ukuşluğ ked er öwke özdin yırat
Biliglig beg er buşma edgü kıl at
Bu iki bile işke yakma iwe
Kalı yaksa kıldın tiriglik yawa
Ökünçlüg bolur tutşı öwke işi
Yazukluğ bolur işte buşsa kişi

Günümüz Türkçesi ile (Has Hacib, 1959, s. 35):

Ey akıllı iyi yiğit, öfkeyi kendinden uzaklaştır
Ey bilgili bey yiğit, hiddetlenme, iyi ad kazan
Öfke ile kalkan pişmanlıkla oturur
İnsan hiddetlenince, içinde yanılır
Hiddet ve öfke insan için fenadır
Bu ikisinin yüzünden vücut daima eziyet çeker

Eski Türk toplumlarında oldu gibi Kutadgu Bilig’de de hükümdarın yetkileri töre ile sınırlandırılmıştır. Bu töre kapsamında hükümdar başa gelir ve başarılı olamayan hükümdar töre tarafından istenmez. Bu töre asırlar boyunca halkın isteği, gelenek-göreneği, değerleri aracılığıyla meydana gelmiştir ve hükümdar bu değerlere uymak zorundadır. Eski Türk inanışlarına göre töreye uymayan hükümdar hem bu dünyada hem de ahirette huzur bulamayacaktır. Dolayısıyla hükümdar törelere baş eğmekle birlikte yeni kanun koyarken de adaletli davranmak zorundadır. Kutadgu Bilig’de töre ile beraber liyakat konusuna da önem verilmiştir. Hükümdarın Aytoldı ve Ögdülmiş’i yanında tutması ve bazı şahışlar ile hükümdar arasında geçen diyaloglardan liyakate verilen önem anlaşılmaktadır. Bu durum da demokratik bir yönetim anlayışının savunulduğunun göstergesi olabilir (Doğan, 2002, s. 131-132).

Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig’de siyasetin ve devlet yönetiminin rasyonel bir çerçevede olması gerektiğini vurgulamış, iyi kanun ve töreyi ancak bilgili bir hükümdarın yapabileceğini belirtmiştir. Bu bilgi ve aklın en temel özelliğinin ise öngörü sahibi olmaktan geçtiği savunulmuştur. Bununla birlikte eserde, egemen devletin en temel özelliğinin ve hatta devletin var olma sebebinin halkı için huzurlu bir yaşam alanı oluşturma olduğu anlayışı benimsenmiştir (Demirel, 2014, s. 61). Aynı zamanda hükümdarın yönetme hakkını Tanrı’dan aldığını ifade eden “kut” inancına olan bağlılıktan bahsedilen bu eserde, hükümdarın iktidarı ve kut’u kalıcı hale getirebilmek için sahip olması gereken özelliklerden, adil bir düzenden, devlet memurlarının görev ve yetkilerinden de bahsedilmiştir (Açık, 2016, s. 433).

Siyasetnameler, devlet yöneticilerine iyi idare etme konusunda tavsiyelerde bulunan edebi eserlerdir. Bu tavsiyeler arasında en önemli prensipler adalet, meşveret (danışma), ehliyet ve liyakattir. Kutadgu Bilig’de de bu prensiplere oldukça fazla rastlamak mümkündür. Zira eserde öngörülen devlet ve yönetici modeli bu niteliklere dayandırılmıştır. Kutadgu Bilig’de bunun dışında ahiret hayatının da mutluluğu için tavsiyelerde bulunulmuştur. Bunun için de yapılması gereken siyasi ahlaka uygun bir adil devlet düzeni tesis etmektir (Adaloğlu, 2013, s. 250).

Makyavelist Düşünce ve Bir Siyasetname Olarak Prens

Machiavelli’nin siyaset anlayışının temelinde insan doğası vardır. İnsan doğasında ise her zaman yeni şeylere sahip olma arzusu mevcuttur. Ele geçirilen her şey güç kazandırır felsefesine göre de başkasının ele geçirdiği şeyler onu kişinin kendinden daha güçlü hale getirecektir. Dolayısıyla buna imkan verilirse kişi kendi sonunu getirmiş olacaktır. Bununla birlikte insan doğasında bir şeyi elde etme ile elindeki var olan şeyi kaybetmeme isteği vardır ve bu savaş süreci doğal olarak insanı kötü olmaya meyil ettirir. Bu savaşta hayata tutunabilmek için her yolun denenmesi ise normal ve doğal karşılanır. Bu çerçevede insan da bu savaş ortamına uyum sağlamalı ve sahip olduğu araçları bir strateji doğrultusunda kullanabilmeli ve şartlar

değiştikçe de ona göre bu kullanım haritasını yenilemelidir. Bu kapsamda Machiavelli’nin siyaset anlayışı insanın doğasını yansıtır. Bu durumda da dini unsurlardan arınmış bir iktidar anlayışını savunduğu söylenebilir (Öztürk, 2013, s. 186).

Laik düşünce anlayışı feodal düzenin yıkıldığı Avrupa’da ortaya çıkmaya başladı. Coğrafi keşiflerin de etkisiyle Hıristiyan kilisesinin dogmaları zamanla etkisini kaybetti ve bunların yerini bilimsel bilgi almaya başladı. İslam dünyasında ise bu fikri savunan İbn-i Haldun devletin varoluşunu tanrının iradesi yerine sosyal ve ekonomik sebepler ile açıklamaya çalıştı. Bu bağlamda yetkisini dini unsurlardan alan siyasal iktidar zamanla topluma yöneldi. Machiavelli de Thomas Hobbes ve Jean Bodin gibi bu tarz bir iktidar anlayışını benimsemeye başladı (Kışlalı, 2006, s. 35).

Niccolo Machiavelli, iktidarı ele geçirme konusunda ahlaki anlamda hiçbir unsurun önemli olmadığını ve bu yolda her türlü aracın kullanılması gerektiğini savunur. Dolayısıyla iktidar ilişkilerinin ve doğal olarak siyasetin ahlaki boyutlarını reddeden bir anlayış tarzı ortaya koymuştur. Bu düşünce siyaset bilimi literatürüne Makyavelizm olarak girmiştir. Bu bakış açısıyla kaleme aldığı Prens eseri de papalığın izni ile yayımlansa da daha sonra bu eser yine papa tarafından dinsizlik suçlaması nedeniyle yasaklanmıştır (Yalçınkaya ve Ağaoğulları, 2013, s. 88).

Avrupa’da yaşanan Rönesans devri mutlak krallıkların güç kazandığı, ekonomik açıdan da burjuvazinin önünün açıldığı dönemi temsil eder. Machiavelli, burjuvazinin bu değişiminin ve siyasi tercihlerinin önüne geçebilecek düşünce tarzına sahipti. Dönemin çelişkili durumları Machiavelli’nin de düşüncelerine sirayet etmiştir. Örneğin Machiavelli, cumhuriyetçi siyasi yapıyı savunmakla beraber yeni kurulacak olan İtalya Cumhuriyeti’nin güçlü bir prens tarafından yönetilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Söz konusu prensin sahip olması gereken özellikler arasında Avrupa’daki mutlak kralların birçoğunda bulunan acımasızlık ve mutlaklık ilkesinden kendi yazdığı Prens eserinde bahsetmektedir (Öztürk, 2013, s. 184-185).

Machiavelli, 1513 yılında Prens eserini kaleme aldığı, İtalya’da güçlü, birleşik ve bağımsız bir devletin kurulması arzusundaydı. Rönesans İtalya’sının en korkunç şartlarından biri yarımada bağımsız güçlerin çoğalması ve tehlikelerden koruyabilecek herhangi bir ulusal ordunun var olmayıştı. İtalya’da böyle bir devleti oluşturacak bir adam aradı. İtalyan birliği ve itibarının muhtemel kurucusu olacak bu kişinin büyük Florentine Medici ailesinden biri olabileceğini düşündü. Machiavelli başlangıçta bu küçük eserini Giuliano Medici’ye ithaf etmek istedi fakat onun ani ölümü ile eserini genç Lorenzo’ya adamak üzere tamamladı ve kendisine sundu (Hasluck, 1915, s. 162).

Machiavelli tarafından kaleme alınan “Prens” eseri de Kutadgu Bilig gibi devlet işlerini yönetme kılavuzu olarak sayılan bir siyasetname özelliği taşır. İktidar ve devlet yetkilerinin ne şekilde ele geçirileceğinin ve korunacağını bu eserde ele alan Machiavelli’ye göre Hıristiyanlığın yükümlü tuttuğu ahlaki davranışlar ile zamanın siyasi gerçeklerinin örtüşmediği, dolayısıyla da bir prens düşmanlarına hatta dostlarına karşı entrika yaparak onların sahip olduğu gücü ele geçirmeye çalışmalıdır. Machiavelli’nin bu tutumu Kutadgu Bilig’in öğretileri ile zıt düşmektedir. Çünkü Yusuf Has Hacib’e göre hükümdar ilk önce tebaasının güvenlik, sağlık ve refahını ön planda tutmalıdır. Buna rağmen günümüzde bile Batı siyasetinin temel eserleri arasında Machiavelli’nin Prens’i gösterilmektedir (Paksoy, 2014, s. 50).

Machiavelli’nin eserinde halkın istemediği bir hükümdarı değiştirme arzusuna yönelebilmelerinin mümkün olacağından, bu durumun onları silahlanmaya götürebileceğini bildirir. Dolayısıyla bir yeri istila yoluyla el geçiren bir hükümdar, oradaki tebaasını sürekli baskı altında tutması gerektiği görüşünü savunmuştur (Machiavelli, 2019, s. 15). Machiavelli, yöneticinin yerine ve zamanına göre gaddar olması gerektiğini savunur. Birtakım örnekler vererek merhametli yöneticilerin ülkenin toprak bütünlüğünü korumada ve iç barışı sağlamada etkili olmadığını, gaddar bir yöneticinin ise iç ve dış güvenliği daha rahat sağlayabileceğini vurgulamıştır. Bundan dolayı akılcı yapılan gaddarlığın gerçek merhamet olduğunu bildirmiştir. Bununla birlikte prensin inanç ve tutumları, sağduyu ve rasyonalite üzerine oturmaktadır. Böylece ne kendine olan aşırı güvenden dolayı gözü karalık yapar, ne de kendine olan güvensizlikten kaynaklı kendini çekilmez kılar. Bu durum da prens üzerinde iki etki ortaya çıkarır: sevilme ve korkulma. Machiavelli, prensin bu iki duygu arasında kaldığında korkulmayı tercih etmesini önerir. Çünkü ona göre insanlar doğası gereği nankör, ikiyüzlü ve açgözlüdürler. Prens iyi zamanında yanında olan insanlar onun zor durumunda onu terk edeceklerdir. Çünkü sevgi, menfaat duygusu araya girince bozulabilen bir yükümlülüktür. Korku ise gelebilecek bir cezai yaptırım nedeniyle yöneticiyi başarısızlıktan koruyan bir faktördür (Machiavelli, 2011, s. 92-93).

Machiavelli, akıllı bir prensin tavsiye alabileceğini belirtir. Fakat istemediği zaman herkesi kendine tavsiye vermektense men eder. Bununla birlikte prens büyük bir sorgucu rolündedir. Ona göre prens her şeyi sorgulayabilir ve verilen cevapları sabırla dinler (Machiavelli, 2011, s. 128). Bununla birlikte Machiavelli, halk tarafından dindar olan bir hükümdara ilginin olduğu ve teveccüh gördüğünü belirtir. Dolayısıyla bir hükümdar dindar görünebilir ama aslında inançsız da olabilir (Tarcov, 2013, s. 174).

Machiavelli, kaleme aldığı eserinde ideal prens olmanın, iktidarı ele geçirmenin ve onu koruyabilmenin yollarını açıklarken geçmişte ve o gün yaşanan somut olayları örnek olarak göstermiştir. Machiavelli bu yolu izlerken hem o günün İtalya'sında prenslikler arasında yaşanan mücadelelerini, hem de başka devletlerde yaşanan iktidar mücadelelerini ele almıştır. Bunlar içinde Türklerden, Perslerden, Romalılarından, Makedonlardan ve diğer çeşitli Avrupa devletlerinden sıkça söz etmiştir. Dolayısıyla Machiavelli bu eserini doğrudan hayatta karşılaşılan olaylar ışığında ortaya koymaya çalışmış ve prensin hangi yollarla iktidarı ele geçirerek hükümranlığı sağlayabileceği konusunda görüşlerini sunmuştur (Ünal ve Uysal, 2018, s. 277).

Kutadgu Bilig ile Prens Eserlerinde Devlet Yönetimine İlişkin Yaklaşımlar

Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hacib'in tasvir ettiği ideal yaşam, kendi anlatımına göre kendi zamanından daha önce yaşandığını belirtmiştir. O zamanları yaşadığı devir ile kıyaslarken şikayetlerde bulunmuş ve o zamanların duygu, düşünce, ideal yaşam tarzının artık benimsenmediğini vurgulamıştır. Eserde insanlığa ve yöneticilere hem dünya hem de ahiret hayatında mutluluğa ulaştırabilecek tavsiyelerde bulunulmuştur (Güngör Ergen, 1999, s. 30). Machiavelli'nin Prens eseri ise oldukça laik bir bakış açısıyla yazılmış olması, bununla birlikte ele aldığı örneklerin kendi devrinde yaşanmış ve yaşanmakta olan hadiselerden oluşması (Ünal ve Uysal, 2018, s. 277) eseri Kutadgu Bilig'den farklı kılan başlıca özelliklerdendir.

Kutadgu Bilig'de insana verilen önem ön plana çıkmaktadır. Hükümdar erdemli, mantıklı, adaletli, yalan söylemeyen örnek bir kişiliği temsil etmelidir. Aynı zamanda hükümdarın halkına karşı eşit ve merhametli davranması onu yücelteceği ve iktidarını güçlendireceği vurgulanmıştır. Prens eserinde ise insan doğası gereği kötü olduğundan, yöneticinin de halkına bu şekilde davranması gerektiği, bu yolda kötülük ve şiddet kullanılabileceği belirtilir. Dolayısıyla hükümdarın iktidarı ele geçirmede ve onu sağlamlaştırma için kullanacağı her yol meşru sayılmıştır. Ayrıca ikiyüzlülüğün de bir hükümdarın özelliklerinden olabileceğini ve kutsal değerlerin halkı itaat ettirme noktasında kullanılabileceği bu eserde belirtilmiştir. Bu faktörler de iki eserde verilen tavsiyelerin farklılığını ortaya koymaktadır (Ünal ve Uysal, 2018, s. 276).

Yusuf Has Hacib, eserde hükümdarın sahip olması gereken özelliklerini aşağıdaki beyitlerde şu şekilde ele almıştır (Has Hacib, 1959, s. 19):

Hakanın namı, şanı dünyaya yayıldı
Onu görmeyen gözlerin yukusu kaçtı

Dünya asayişe kavuştu ve düzen kuruldu
O adını kanunla yükseltti

Kim cömert yüzü görmek isterse
Gelsin, Hakanın yüzünü görsün

Kim mesut, kimseyi incitmeyen ve vefakâr
Birini görmek diler ise

Onun yüzünü görsün
Onun işi vefadır

Asil, mütevazı, şefkatli ve mülayim
Gel onu gör, gönlün rahata kavuşsun

Buna karşın Machiavelli, İtalya ulusal birliği sağlama ve güçlü bir merkezi yönetim oluşturma düşüncesiyle ele aldığı Prens eserinde iktidarın iyi olup olmaması veya iktidarın meşruiyet kaynağının ne olduğu ve nasıl olması gerektiği üzerine durmamıştır. Bundan dolayı onun için, adil düzen, halkın refah düzeyi, özgürlük gibi konular önem arz etmemektedir. Sosyal, kültürel, iktisadi konular da Machiavelli'nin üzerinde duracağı konular olmamıştır. Onun tek amacı güçtür ve bu amaca ulaşabilmek için her yolu

uygulanabilir görmüştür (Bektaş, 1993, s. 181). Bu yaklaşım da Prens eserini Kutadgu Bilig’den ayıran en önemli özelliklerdendir.

Yöneticilerin kişisel özelliklerine bakıldığında Kutadgu Bilig’de iyi yöneticinin bilgi temeline oturtulduğu görülmektedir. Zira eserde “Dünyayı elde tutmak için, insanın anlayışlı olması ve halkı itaat altına almak için de bilgisi bulunması elzemdir” (Has Hacib, 1959, s. 27) ifadesiyle bilgiye verilen önem vurgulanmıştır. Bu şekilde yöneticinin bilgiye ulaşması konusunda telkinlere yer verilmiştir. Prens’te ise Machiavelli, hükümdarın iktidarı kendi hüneriyle, başkalarının yardımıyla ya da talihi doğrultusunda elinde tutabileceğini belirtir. Fakat kendi yetenekleriyle elde edilen devletin kıymetinin de yüksek olacağı ve onu elinde tutmanın daha kolay olabileceği belirtilmiştir. Bununla beraber talih veya başkalarının yardımı ile elde edilen iktidarın kolay bir şekilde kaybedilebileceği de vurgulanmıştır (Usta, 2014, s. 205).

Sonuç

İslamiyet’i kabul eden ilk Türk devleti sayılan Karahanlılar döneminde Yusuf Has Hacib tarafından tamamlanan Kutadgu Bilig, Türk-İslam siyaset ve edebiyatının en önemli eserlerinden biri sayılmaktadır. Dolayısıyla Yusuf Has Hacib de Türk-İslam dünyasının ilk şairlerinden olduğu bilinmektedir. Bu eserin diğer siyasetnamelerde pek gözükmeyen bir anlayış benimsenmiş; bu devlet yönetiminin yanı sıra ahiret hayatında da mutluluğa eriştirecek bilgiler ve tavsiyeler verilmiştir. Dolayısıyla Kutadgu Bilig sosyolojik açıdan da önemli bir eser sayılmaktadır.

Niccolo Machiavelli tarafından yazılan Prens eseri ise güçlü ve bağımsız bir İtalya birliğinin kurulması arzusu ile Lorenzo Medici’ye atfedilen bir siyasetnamedir. Siyasetin temelinde insan doğasını gören Machiavelli, bu eserini de bu kapsamda realist bir bakış açısıyla kaleme almıştır. Prens, Kutadgu Bilig’de görülen dini unsurları barındırmayan, laik bir anlayış ile yazılmıştır. Buna rağmen hükümdarın inançsız olması durumunda bile tebaasına inançlı ve dindar biri gibi görülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Machiavelli’nin bu tutumu dönemin şartları ile de ilgilidir. Çünkü Rönesans dönemi Hıristiyan kilisesinin dogmalarından kurtulma dönemi olarak bilinmektedir. Kutadgu Bilig’de ise hükümdarın gerçek manada dindar bir kişiliği yansıtmayı tavsiye edilmiştir. Zira içki içen bir yöneticinin saadeti ve iktidarı kaybedebileceği tehlikesi üzerinde durulmuştur.

Kutadgu Bilig ile Prens eserlerini birbirinden ayıran özelliklerin başında yazıldığı dönem, çevresel koşullar, dini ve kültürel farklılıklar gelmektedir. Zira bu farklılıklar iki eser arasındaki farklı görüşlerin temel kaynağı olabilir. Bununla birlikte yazım şekilleri de farklı olan eserlerin biri manzum, diğeri ise mensur özellik taşımaktadır. Anlatım tarzı açısından da farklılıklar gösteren eserlere bakıldığında Kutadgu Bilig’de Yusuf Has Hacib’in vermek istediği mesajı hükümdara Kün Togdı, Ay Toldı, Ögdülmiş ve Oğurmuş karakterleri aracılığı ile aktarmıştır. Prens’te ise böyle bir anlatım tarzı benimsenmemiş, gerçekte yaşanan olaylar örneğinde istenen mesaj doğrudan yöneticiye bildirilmiştir.

Kutadgu Bilig’de hükümdarın siyasi ahlaka sahip olması gerektiğini, bu yolda da adaletli bir düzen oluşturması gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda iyi bir hükümdar modeli çizilirken adalet, danışma, ehliyet ve liyakat prensiplerine öncelik verilmiştir. Asil, mütevazı, şefkatli, yumuşak huylu, vefalı, cömert sıfatları da yine hükümdara yakıştırılan özelliklerdendir. Ayrıca hükümdarın halkına karşı merhametli davranması onun iktidarını yücelteceği de belirtilmiştir. Prens eserinde ise merhametli davranmanın hükümdarın iktidarını zedeleyebileceğini, dolayısıyla bazı durumlarda hükümdarın gaddarlığa yönelebileceğinin iktidarı ve ülke bütünlüğü için faydalı olacağı yazılmıştır. Danışma (meşveret) hususunda ise yine Prens, Kutadgu Bilig’den ayrılmaktadır. Çünkü Prens’te zaman zaman tavsiye almayı uygun bulan Machiavelli, sürekliliğini men eder ve tam tersine hükümdarın sorgulayıcı bir tutum benimsemesi gerektiğini vurgulamıştır. Hükümdarın sevilen bir kişilik olmasındansa, korkulan bir kişilik olmasının da faydalı olabileceği bu eserde bildirilmiştir. Bundan dolayı iki eseri birbirinden farklı kılan en önemli özelliklerden biri hükümdarın kişiliği ve davranışlarının ayrım göstermesidir.

İktidarın meşruiyet kaynağı konusunda da iki yazar farklı düşünmektedir. Machiavelli’ye göre hükümdar iktidara gelebilmek ve onu korumak amacıyla güç kullanmalı ve erdem dışı sayılabilecek hareketlerde bile gerektiği zaman tereddüt etmemelidir. Yusuf Has Hacib ise meşruiyetin kaynağını “kut”, asalet, iyi ahlak, adil düzen gibi değerlerin üzerine oturtmuştur. Kutadgu Bilig’de ideal devlet ve yönetici bağlamında verdiği örneklere bakıldığında eski zamanları ele aldığı görülmektedir. Prens’te ise eserin yazıldığı dönemde gerçekleşen olayların işlenmesi de iki eser arasında zamansal açıdan da farklılıkların olduğu görülebilir. Fakat her iki eserde de yöneticide bulunması gereken özellikler arasında hüner ve bilginin olması iki eserin benzerlikler de gösterdiğinin kanıtı sayılabilir. Bununla birlikte Yusuf Has Hacib, devlet yönetiminde

hükümdarın yetkilerinin belirli kanunlarla sınırlandırılması, devlet kademelerinde yapılan atamaların liyakat ve ehliyet ilkeleri göz önünde bulundurularak yapılması gerektiğini bildirerek günümüz modern devlet yapılanmasını işaret etmiştir. İki eser arasındaki farklılık ve benzerlikler ortaya konurken dönemin şartları, dini ve milli kültür, çevresel faktörler gibi hususların da incelenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak Kutadgu Bilig'in yazıldığı dönem dikkate alınacak olursa devlet yönetiminde dini unsurlara bolca yer verilmesi, erdem ve siyasi ahlak konularına sıkça değinilmesi, Arap ve Fars edebiyatından etkilenmesi gibi hususlar daha iyi anlaşılabilir. Buna karşın Orta Çağ karanlığından henüz çıkmaya çalışan, kilisenin etkisinin azalmaya başladığı, merkezi yönetimlerin güç kazanmaya başladığı bir Avrupa göz önüne alındığında ise Machiavelli'nin bu eserini insan doğasını temel alan, laik ve realist bir bakış açısıyla kaleme almış olması daha iyi anlaşılabilir.

Etik Beyan

"Kutadgu Bilig" ve "Prens" Eserleri Bağlamında Yusuf Has Hacib ile Machiavelli'nin Siyasetname Anlayışının İncelenmesi" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir" şeklinde bir ibare eklenmiştir.

Kaynakça

- Açık, T. (2016). Kutadgu Bilig'de devlet yönetimi. *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 419-438.
- Adalıoğlu, H.H. (2013). Bir siyasetname olarak "Kutadgu Bilig". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 34, 237-253.
- Bektaş, A. (1993). Machiavelli ve Hobbes "siyasal iktidar" ve "güç" analizleri. *Marmara İletişim Dergisi*, 3, 177-188.
- Büyükbaş, H. ve Vargün, F. (2016). Kutadgu Bilig'de devlet yönetimi: Hükümdar-adalet ilişkisi. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4, 27-33.
- Demirel, D. (2014). Kutadgu Bilig'de devlet yönetimi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(1), 55-61.
- Doğan, N. (2002). Kutadgu Bilig'in devlet felsefesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 127-158.
- Doğan, N. (2016). Kutadgu Bilig'de din ve devlet ilişkisi: İki dünyada da mutlu olmak. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 113-131.
- Duishenbieva, D. (2016). Yusuf Balasaguni i ego literaturnoe nasledie (Yusuf Balasagun ve Onun Edebi Mirası). *Nauka, Tehnika i Obrazovanie*. 3(21), 175-180.
- Eker, S. (2006). *Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ergan, N.G. (1999). Siyasetnamelerimizde çizilen "devlet adamı" portresinin temel özellikleri. *Bilig*, 8, 27-45.
- Eglar, Z. ve Magnarella, P. J. (1971). A view of social classes in the eleventh century karakhanid state. *Anthropos*, 1(2), 232-238.
- Has Hacib, Y. (1959). *Kutadgu Bilig II* (Çev: R. R. Arat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Has Hacib, Y. *Kutadgu Bilig (Metin)* (Haz: M. S. Kaçalın). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Hasluck, E. L. (1915). Machiavelli's "Prince" and its critics. *History*, 4(4), 162-165.
- Hunkan, Ö.S. (2016). Yusuf Has Hacib ve Has Haciblik Mansıbı Hakkında. *Yusuf Has Hacib ve Ölümsüz Eseri Kutadgu Bilig*, (Edt: G. S. Yüksekaya). Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları. ss. 113-120.
- Kışlalı, A.T. (2006). *Siyasal sistemler: Siyasal çatışma ve uzlaşma*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Machiavelli, N. (2011). *Prens* (Çev: A. Tolga). İstanbul: Say Yayınları.
- Machiavelli, N. (2019). *Hükümdar* (Çev: T. Gököl). İstanbul: Salon Yayınları.
- Özmen, A. (2014). Kutadgu Bilig'de yöneten yönetilen ilişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 55-60.
- Öztürk, A. (2013). Machiavelli düşüncesinde cumhuriyetçi özgürlük ve kurucu lider imgesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(2), 181-204.
- Paksoy, H. B. (2014). *Gelecek ile yüzleşmek*. G Publishers.
- Tarcov, N. (2013). Belief and opinion in Machiavelli's "Prince". *The Review of Politics*, 75(4), 573-586.
- Usta, N. (2014). Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig ve Machiavelli'nin Prens Eserlerinde "Yöneten" Tasviri. *Selçuklu Tarihi Bilim ve Düşünce (Bildiriler)*, Kayseri, 201-214.
- Ünal, M. ve Uysal, M. (2018). Doğu ve batı kültürlerinde siyasetname geleneği: Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig ve Machiavelli'nin Il Principe Örneği. *Tarih Okulu Dergisi*, 11(35), 249-280.
- Yavuz, K. (2008). Yusuf Has Hâcib ve Kutadgu Bilig. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 36, 137-180.
- Yalçınkaya, A. ve Ağaogulları, M. A. (2013). *Siyasi düşünceler tarihi* (Edt: M. A. Ağaogulları). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

"Kutadgu Bilig" has written by Yusuf Has Hacib for the ruler of Karahanites, that the first Turkic-Islamic state. The name of this work as a political treatise means 'knowledge of being happy' and it is also a sociological work. Because in this work, Has Hacib gives advices to rulers and people what to do to be happy in the World and hereafter life. It can be said that Yusuf Has Hacib is the first known sociologist

and first political theorist of the Turkish-Islamic world. This work is written in Turkish of the period, and also includes Arabic and Persian words. So this work was influenced by Arab, Persian and other cultures. The first copy of the work was found in Herat in the 15th century, and the first edition was published by Radloff in 1900. Generally in this work, the writer gives advices to ruler about state administration and access to power. In this work written from an Islamic perspective, praise is given to God and the Prophet. When viewed from this angle, we can say that Kutadgu Bilig is a work that can guide socially, politically, religiously and philosophically. There are four main characters in this work. 1) Kün Togdı: This person characterizes a just ruler, 2) Ay Toldı: This person is a vizier. He represents the state. 3) Ögdülmiş: He is a wise man, and represents intelligence and rationality. 4) Odgurmuş: represents soulism and belief. This work has been translated into many languages. Due to this work, Yusuf was appointed as the consultant of the ruler.

Human nature is the basis of Machiavelli's understanding of politics. According to him, there is always a desire to have new things in human nature. To gain strength, it is necessary to have something constantly. So when other people get something, this would be a danger to us. Human must adapt to this war environment and do everything even if immoral. Therefore Machiavelli's work was written with a secular perspective. So Machiavelli was accused of atheism by the Papacy. Machiavelli wrote 'Prince' in 1513 with the desire to establish a strong, united and independent state in Italy, and presented it to the Medici family. Machiavelli also argues that the ruler should be brutal according to the place and time. Because, according to him, the merciful ruler loses own power more quickly. At the same time, a tough prince solves both internal and external problems more easily. According to him, for a ruler, being afraid is more logically than being loved. Also a prince can query everyone and everything, and listens to all the answers. But at the end he decides himself.

In Kutadgu Bilig, Yusuf gives importance to human life, but in Prince, power is the most important factor in state administration. Kutadgu Bilig was written from an idealist perspective and Prince from a realist point of view. Religious elements are referenced in Kutadgu Bilig, but in the Prince secularism is at the forefront. This attitude of Machiavelli is also related to the conditions of the period. Because the Renaissance period is known as the period of getting rid of the dogmas of the Christian church. In Kutadgu Bilig, it was recommended that the monarch reflect a true religious personality. Different features of Kutadgu Bilig and Prince works, environmental conditions, religious and cultural differences. According to Kutadgu Bilig, the monarch should establish a just order. At the same time, the ruler attaches importance to consultation and merit. However, the ruler must be modest, compassionate, mild-tempered, faithful and generous. But according to Machiavelli, the Prince can be a grim person to protect his power. In Kutadgu Bilig, the monarch can get advice, but in the Prince the monarch is a person who interrogates. Nevertheless, Yusuf Has Hacib argues limiting the powers of the ruler under certain laws in state administration. Therefore, one of the most important features that distinguish these two works is the personality and behavior of the ruler. The two authors also think differently about the legitimacy source of power. According to Machiavelli, the ruler should use force to come to power and protect him, and may engage in unethical acts. But Yusuf Has Hacib has put the source of legitimacy on morality and justice. There are also some similarities between the two works. For example, both authors argue that the monarch should be knowledgeable and talented. While revealing the differences and similarities between the two works, While revealing the differences and similarities between the two works conditions of the period, religious and national culture, environmental factors should be taken into consideration.